

Kratek uvod

Marcello Potocco

Univerza na Primorskem, Slovenija

marcello.potocco@fhs.upr.si

24. julija 2021, na predvečer državnega praznika ob trideseti obletnici slovenske osamosvojitve, je Gledališče Koper v Avditoriju Portorož pripravilo dramatisacijo Prešernovega *Krsta pri Savici*.

Zakaj ravno *Krst*?

Vprašanje je seveda retorično. Če zanemarimo dejstvo, da že desetletja slavimo kulturni praznik na dan Prešernove smrti, je dovolj, da si v spomin priključimo Pirjevčevo idejo »prešernovske strukture«, blokiranega naroda, ki manko politične samobitnosti nadomešča z literarnim in kulturnim zagonom. »Nova Florenca,« je vzklikal Josip Vidmar, Dimitrij Rupel je stvar poimenoval kot »slovenski kulturni sindrom«, Marko Juvan pa opozarjal, da gre za tipični in sploh ne osamljeni primer kulturnega nacionalizma, čemur lahko le pritrdim, saj prav v pričujoči knjigi tudi sam obravnavam primer nekega drugega, »transatlantskega« kulturnega nacionalizma.

Ne glede na to, kako ga poimenujemo, ne glede na to, v kakšen kontekst ga postavimo, in ne glede na to, s kakšno metodologijo ga zajamemo, Prešeren ostaja centralna figura slovenskega kulturnega nacionalizma – še posebej pa seveda njegov *Krst*: falirani (?) slovenski nacionalni ep, ki to najbrž sploh ni želel biti, pa je v kontekstu slovenskega nacionalizma to postal.

Gledališka reaktualizacija *Krsta* je bila spodbuda tudi za (še eno) znanstveno reaktualizacijo Prešernovega besedila, in sicer tole, ki jo prinaša pričujoča monografija – osredinjeno predvsem, a niti zdaleč ne izključno na kontekst nacionalnega mita in nacionalnih mitov. V monografiji namreč želimo predstaviti kar najširšo paleto raznolikosti. Prvi del knjige se resda osredinja na *Krst* in predvsem na nacionalni mit, a že tu naletimo na zelo raznolike tematike, ki v marsičem uhajajo iz klasičnega prešernoslovja, k analizi slovenskega mita o samomorilnosti ali k soočenju slovenske in kanadske nacionalne epike. Klasičnemu prešernoslovskemu pristopu, komparativistični, filozofski ter psihološki raziskavi se v drugem delu pridružita prevodoslovje in ekokritika ter zaokrožita multidisciplinarni pristop knjige.

Monografijo uvaja slogovno in narativno izbrušeno poglavje Igorja Gr-

dine, ki Prešernov *Krst* obravnava zlasti v odnosu do Byronove verzne po-vesti, pri tem pa rešuje vprašanje, ki ga je v obliki domneve zastavil Janko Kos – kaj Byronovega je Prešeren lahko poznal. Vendar Prešernovo verzno pripoved razume tudi kot prikrit izpovedni tekst, še posebej opozarjajoč na vzporednost Črtomirjevega razpoloženja s posvetilnim sonetom, namenjenim Matiju Čopu. Kot opozarja Grdina, Prešeren ni bil le zaradi kronologije »Schopenhauerjev in Kierkegaardov sodobnik; bistvena je pripadnost isti mišljenjski generaciji«. Tisti generaciji, ki se je soočala z bivanjem posameznika »v nenaklonjenem okolju, zaznamovanem s pesimizmom, z osamljenostjo in brezcilnostjo«. S tem Prešeren seveda izstopa iz klasičnega krščanskega in razsvetljskega univerzalizma.

Uvodno poglavje, ki v marsičem prerašča v kulturnozgodovinski zaris Prešernovega delovanja, služi kot podstat za osrednji problem celotnega prvega dela knjige: obravnavo *Krsta* kot mitološkega besedila v poglavjih Ernesta Ženka, Marcella Potocca ter Vite Poštuvan in Mete Lavrič. Ženko prepleta več niti, od uvodnega kontrasta med Platonovo idealno državo in Andersonovim pojmovanjem naroda (oz. narodne države) kot zamišljene skupnosti do centralnega, prepletajočega se branja Heglove *Fenomenologije duha* in Prešernove verzne po-vesti, ki jo seveda razume kot nacionalni mit. V ospredju je tema gospodarja in hlapca, iz katere sledi predpostavka, da Črtomir v spopadu med dvema taboroma Slovencev, ki ju razume kot razcep zavesti, kot spopad za identiteto, enostavno ne sme umreti, kajti če »nasprotnika v boju ubijem, s tem izničim tisto samozavedanje, ki mi s pri-poznanjem omogoči [...], da pridobim identiteto«. Tu Ženko svojo razpra-vo neposredno fokusira na pokristjanjenega Črtomirja. Črtomir kot hla-pec (pri)dobiva prav tisto zavest, ki jo Hegel v *Fenomenologiji duha* imenuje »nesrečna«. A sklep razprave se obrne v provokativni apel k opustitvi na-cionalnega mita, ki reproducira stanje nesrečne zavesti. Ženko se v svojem izvajanju med drugim nasloni na misel Marka Juvana, ki jo v nadaljevanju povzamem tudi sam, in sicer o *Krstu* kot prikazu slovenske razcepljenosti, ki je pri Prešernu vtkana v jedro nacionalnega mita. Vendar Prešernovo be-sedilo ni edino tovrstno delo v svetovni književnosti. S pesnitvijo *Brébeuf and his Brethren* angleškega kanadskega pesnika E. J. Pratta, s katero ga vzporejam v svojem prispevku, *Krst* družijo umeščenost v kulturni naci-onalizem vsakega posamičnega naroda in uveljavljena recepcija, da gre v obeh primerih za nacionalnointerpelativno besedilo, predvsem pa tema-tika pokristjanjevanja. A če se v razmerju med religioznim ter nacional-no ideološkim pozivom *Krst* pokaže kot v sebi razklan, saj vsebuje vrsto protislovij in perspektiv, je Prattovo besedilo dosledno usmerjeno k zakri-

vanju protislovij in večperspektivčnosti, predvsem na relaciji nacionalne in katoliške ideologije, ki v pesnitvi podpirata druga drugo. Izkaže se, da je poglobitni razlog tudi v tem primeru ideološki: Pratt zakriva razcepljenost kanadskega, t. i. bikulturnega naroda, da bi okrepil moč in samoumevnost nacionalnega poziva, utelešenega v glavnem junaku. Lahko bi rekli, da Prattov junak Jean Brébeuf s svojo smrtjo omogoči Prattovo invarianto nacionalnega mita, medtem ko Črtomir (kot smo videli v Ženkovi interpretaciji) s prav istim namenom pri Prešernu ne sme umreti. Za tak konec *Krsta* vendarle obstaja še en razlog inherentne narave: psihološki profil glavnega junaka. Meta Lavrič in Vita Poštuvan izhajata iz predpostavke, da *Krst* naslavlja tudi vprašanje samomorilnega vedenja in morebiti postavlja osnovo za klišejsko predstavo o Slovencih kot samomorilnem narodu. Pregled dejavnikov s področja suicidologije, še posebej upoštevajoč Joinerjevo medosebno teorijo samomorilnega vedenja, pa v resnici pokaže nasprotno od tistega, kar bi morda pričakovali in kar velja kot kliše: da Črtomir kljub nekaterim dejavnikom tveganja ni zares samomorilna osebnost, avtorici pa ob tem opozarjata, da je podobno kot Črtomirjev karakter tudi karakter slovenskega naroda mogoče razumeti ne kot samomorilski, marveč kot rezilienten.

Problematico medbesedilnosti in – če se izrazimo v danes nič več modnem besednjaku – vplivologije je v resnici odprl že prvi, Grdinov prispevek, drugi del monografije ga odpira v drugo ali pa v širšo smer. Sprva, pri Jadranki Cergol, sicer še sledimo smeri prenosov predvsem iz Italije v Slovenijo: v središču njene pozornosti je »odnos« med Dantejem in Prešernom, še posebej v luči dejstva, da si zgodovinarji niso enotni glede tega, kakšna je bila recepcija Danteja pri Prešernu. Dantejevim spodbudam je, če zanemarimo dve njegovi poimenski omembi v Prešernovih delih, mogoče slediti na ravni strukturnih podobnosti ter motivnih konvergenč, ne le med *Božansko komedijo* in *Krstom*, a tudi na idejni ravni, kjer je ob razmerju Beatrice – Bogomila – Julija izpostavljena malokdaj omenjena specifika *Božanske komedije*, ki jo povezuje s Prešernovim opusom, to je skrb za materni jezik. Miran Košuta za razliko od Jadranke Cergol smer recepcije obrne. Povod za razmislek o sprejemu *Krsta* v Italiji je prav poseben: leta 1921 je minilo sedemdeset let, odkar je pri založbi Carlo Colombo izšla še dandanes najizčrpnjša italijanska antologija slovenske poezije z naslovom *Sempreverde e rosmarino*. Antologija vsebuje delni, pesniški prevod Prešernovega *Krsta*, ki je delo italijanskega slavista Luigija Salvinja in ki ga Košuta natančno osvetli ter analizira njegov pomen, odmev in domet v italijanskem kulturnem prostoru. Če je Jadranka Cergol iskala – in tudi na-

šla – vzporednice v idejnem, filozofskem in duhovnem jedru Prešernovega ter Dantejevega opusa, je v idejnem svetu Prešerna, Wordswortha in Johana Clara, ki jih z ekokritiške perspektive analizira Barbara Jurša Potocco, le malo skupnih točk. Wordsworthov in Clarov opus služita kot interpretativno središče romantične ekološke misli, tudi v na videz tako nepomembnih, a v resnici centralnih motivih, kot je obravnava železnice, ki pri Prešernu dobiva povsem obrnjene vrednostne konotacije v primerjavi z njegovima angleškima skorajda sodobnikoma. Pa vendar je že pri Claru in zlasti Wordsworthu ekološka misel v najboljšem primeru ambivalentna, v Prešernovih opisih narave, telesa in odnosa do transcendentnega pa še toliko težje najdemo elemente t. i. »več kot človeškega«, ki so za sodobno ekokritiško misel bistveni. Prešeren je pač živel v precej drugačnem družbenem okolju kakor Wordsworth in Clare.

Monografijo slednjič sklepa tuji prispevek, ki nas pripelje tudi najdlje od Prešerna, a ima z njim več skupnega, kot bi bilo mogoče sklepati na prvi pogled: tudi za slavno gruzijsko pesnitev Vitez v panterjevi koži (*Vepkhistqaosani*), ki jo obravnavata Maka Elbakidze in Irma Ratiani, je moč reči, da v Gruziji velja za nacionalno besedilo, čeprav to najbrž ni želela biti, in tudi zanjo velja, da je v ospredju problematika krščanstva. Gruzijška romanca za razliko od Prešernovega *Krsta* deluje kot nedvoumna apologija krščanstva, čeprav so se njeni interpreti v preteklem stoletju pod vplivom sovjetske oblasti takšni interpretaciji izogibali; in za razliko od Prattovega epa, ki ga obravnavam v svojem prispevku, krščanska idejna osnova tukaj nedvoumno prevlada nad morebitnimi sledmi skupnostne etnične interpelacije.

Zadnji prispevek v knjigi nam več kot jasno pokaže, v kako raznolike smeri je mogoče razmišljati, izhajajoč iz Prešernovega opusa. Monografija, ki jo sklepa, tako »za nazaj« izkazuje – morda celo nekoliko paradoksalno –, da Prešernov opus za slovenski prostor ostaja centralnega pomena, a obenem, da vsej svoji raznolikosti navkljub ni v vseh pogledih unikum v svetovni književnosti. Kajpak to samo po sebi ni posebej nova ugotovitev, vendar besedila s svojim pluralizmom pokažejo mnogotere dodatne poglede na Prešerna in njegovo besedilo, tudi takrat, kadar niso »tradicionalno« prešernoslovski.